

چەند گۆرانكارىيەكى ريشەيى پيشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان

29-01-2023

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : سەرەپاي ئالنگارىيە بەردەوامەكانى حكومەتى ناوھەندى و بەتايبەتيش پرىارى دادگەي بالاي فيدرالى بۆ پيشەسازى ھەرئىمى كوردستان لە شوباتى 2022دا و بەردەوامى مووشەكى ميليشيا و گروپە نيوخويەكان لە عىراق و مووشەك و درۆنى ئىرانىش بۆ سەر پيشەسازى نەوت و گاز، لەسەر و ھەمووشيانەوھە ناكوكيەكانى نيوان دوو پارتە سەرەككەيەكەي ھەرئىمى كوردستان، لە سالى رابردوودا دوو ھەنگاوى گەرە بە ئاراستەي گەرەنەوھەي داھاتىكى زياتر بۆ حكومەت نراوھە كە ئەوانىش خستەنەستۆي تىچووي ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوت و كرپى گواستەوھەي بۆ ھەناردەكردن بۆ سەر كۆمپانىكان بوون، بەلام ئەم ھەنگاوانە ئەگەر بەرزەوھەندى كۆمپانىكان و سياسەتى چۆنەتەي پەرەپيدانى كىلگە نەوتىيەكان و گەرەنە و پشكنين بۆ كىلگەي نەوتى نوئى و ھەلكۆلىنى بىرى نەوتى نوئى لەگەندا نەبەيت، ئەوا ئاراستەيەكى خراپ و ھەردەگرەيت و بىرى بەرھەمھىنان كەمدەكاتەوھە و كۆمپانىكان دەخاتە بەر مەترسى كشانەوھە، چونكە گەرە كۆمپانىكان بەدواي قازانجەوھەن و دەچنە ئەو شوئىنەي قازانجىكى زۆر و سەر ئيشەيەكى كەمیان بۆ دروستدەكات.

بەرايى

سالى رابردوو پېشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان رووبەرۆوى ئالينگارى جىدى و ھەمەچەشەن بوو، بەلام لە ھەمانكاتدا ئەم سىكتەرە گورانكارى ريشەيى تىدا ئەنجامدراو. بەپى زانيارىيە بەردەستەكان لەو سالەدا لەرووى مامەلەكردن لەگەل كۆمپانىكان و چۆنەتى ئىدارەدانى پروسەكانى بەرھەمھىنان، پەرەپىدان، خەرجىيەكانى ھەناردەكردن و پىرسى زيانەكانى فرۆشتنى نەوت بە ھەرزانتەر لەنرخى برىنت و، تەنەت بەرپۆبەردنى ئەم پېشەسازىيەش لەنۆوان ھەولنر و بەغدا، گورانكارى ريشەيى كراو.

بەپى خەملىدەنەكان و زانيارىيە بەردەستەكان، داھاتى 2022 (بەن خەرجىيەكان) دەگاتە سەروو 12 مليار دۆلار، كە تەنيا لە چارەكى بەكەم و دووھەدا گەيشتووتە 6.7 مليار دۆلار. ھەروەھا، لە 2022دا بەھۆى كەمبوونەھۆى بەرھەمھىنان، وەكو لە چارەكى بەكەمى 2022دا بە بەراورد بە چارەكى بەكەمى 2021 دەردەكەوئىت، ئەوا چاوپرواندەكرىت لە 2022دا بى نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان بگاتە 12 مليۆن بەرميل نەوتى مانگانە، ئەمەش بەواتاى كەمبوونەھۆى ئاستى بەرھەمھىنانە بۆ خوار 400 ھەزار بەرميل نەوت لە رۆژىكدا.

لە لايەكى دىكەو، بەپى داتا فەرمىيەكانى چارەكى بەكەم و دووھەمى 2022، جياوازي نۆوان نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان و نرخی برىنت بەتېكرا تەنيا 12 دۆلار بوو، بەلام ئەوھى جىگەى سەرنجە جياوازييەكە بۆ فرۆشتنى نەوت بە ناوخۆ گەيشتووتە سەروو 58 دۆلار! چاوپروانىشدەكرىت لە نيوھى دووھەمى سالى رابردوودا جياوازييەكە زياتر بووئىت (ھىشتا ئامارە فەرمىيەكان بىلوانەكراوئەو). بۆ نمونە ئەگەر بەتېكرا، بە 2 دۆلارى دىكە كەمتر لە 2021 فرۆشراوئىت، بەمشىوھە نىكەى سەروو 24 مليۆن دۆلارى دىكە بەھۆى ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوتەو مانگانە زيان بە ھەرىمى كوردستان دەگات، كە ھۆكارەكەى بەغدايە.

لەپاستىدا، ئەوھى لىزەدا جىگەى تىپرامنە مامەلەكردنى ھەرىمى كوردستانە لەگەل كۆمپانىا نەوتىيەكان. بەشىوھەكە لە 2022دا، حكومەتى ھەرىمى كوردستان دەستىكردوو بە جىبەجىكردنى ميكانىزمىكى نوئى لەگەل كۆمپانىكان لەرووى زيانەكانى ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوتى ھەرىمى كوردستان لە نرخی بازار و برىنت لە جىھاندا. خەرجى گواستەھۆى نەوت (كرى كۆمپانىايى KPC) كە پىشتەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەئەستووى گرتبوو، لە نيوھى سالى رابردووھە گوراو. كۆمپانىكان پابەندكراون كە لەوھەدا ھاوبەشى بكن، ئەمەش داھاتى كەراو بە حكومەت زياتر دەكات ئەگەر وەبەرھىنان و پەرەپىدان لەم كەرتەدا كەمنەكاتەو!

ئىستا قوناخىكى نوئى لە پەيوەندىيەكانى بەغدا و ھەولنرھاتبوو ئاراو، بەلام بىرپارەكەى رۆژى (2023-1-25) دادگايى بالايى فېدېرالى جارىكى دىكە رىگاكاني گەيشتن بەرىككەوتنىكى ھاوبەشى نەك ھەر سەخت كىرد بەلكوو داخست. ئەمەش لەكاتىكدا تەنيا كەمتر لە 10 رۆژ بەرلە ئىستا [سەرۆكەوزىراني ھەرىمى كوردستان](#) (2023-1-17) لە داخۆس لەبارەى پىرسى نەوت و گاز لەنۆوان ھەولنر و بەغدا ئامازەى بەوھەكرد "ئەوھى ئىمە لەسەرى رىككەوتووئىن ئەوھە كە ھەموو ئەو گوشارانەى لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان ھەن بۆ ئىستا راوەستىندىرئىن و چاوپرئ دەكەين تاوھكو ياساى ھايدروكارىيۆن (نەوت و گاز) دەردەكرىت"، ھەروەھا لەبارەى رىككەوتنى ھەولنر و بەغدا لەسەر ئەو پىرسە ئامازەشى بەوھەكرد "ئىمە خىشتەيەكى كاتمان بۆ داناو كە شەش مانگە، نازانم ئايا ئەو كاتە گونجاو "واقعبىنانەيە" يان نا، بەلام ھىوادارم كە بتوانين بەزووترين كات ئەنجامىدەين".

چاوپرواندەكرا ئەو گورانكارىيانە ئاستى گفتوگۆكان بەرھەو پىشەوھە ببات، بەلام ئىستا قوناخىكى دىكەيە لە پەيوەندىيەكانى ھەولنر و بەغدا، چونكە بىرپارەكانى دادگايى فېدېرالى تەنيا جىبەجىدەكرىت و ناكرى تانەى لىدېرئىت. بەلام سەرەپاى ئالۆزىيەكان، پىرسىيارە سەرەكىيەكە ئەوھە كە ئەم گورانكارىيە ريشەييانە چى لە ھەگبەيداى بۆ پىشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان، لەكاتىكدا بۆ ھەر بەرميلىك نىكەى 10 دۆلار لە داھاتيان كەمبكات، ئامادە دەبن وەبەرھىنان، پەرەپىدان و بىزى نوئى و گەران بەدواى دۆزىنەھۆى نەوتدا لە ھەرىمى كوردستان بكن؟ لە داتا و زانيارىيە بەردەستەكانوھە بەدواى وەلامى ئەم پىرسىيارەوھەين.

جياوازي نۆوان داھات و خەرجىيەكانى نەوتى

ھەرئىمى كوردستان چەندە ؟

بەپپى داتا بەردەستەكان لەماوەى نۆوان 2018 بۆ 2022، بەردەوام خەرجىيەكانى پىشەسازى نەوت و گازى ھەرئىمى كوردستان نيوە و، سەروو نيوەى داھاتەكەى بوو، كە ئەمەش پەيوەندى راستەوخۆى بەشنيوازى گرىبەستەكان، كرىي گواستەنەو، خەرجى بەرھەمھيئان و پەرەپيدان، ئەو جياوازيبە گەورەپەى فرۆشتنى نەوت بەھۆى حكومەتى عىراقەو بوو.

بۆ نموونە لە چارەكى يەكەمى 2022دا 3.063 مليار دۆلار داھاتى گشتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان بوو، بەلام لە ھەمان ئەو ماوەيەدا، داھاتى پوختى وەرگىراو لە لاينەن حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو 1.343 مليار دۆلار بوو، كە ئەمەش ناكاتە نيوەى كۆى داھاتە.

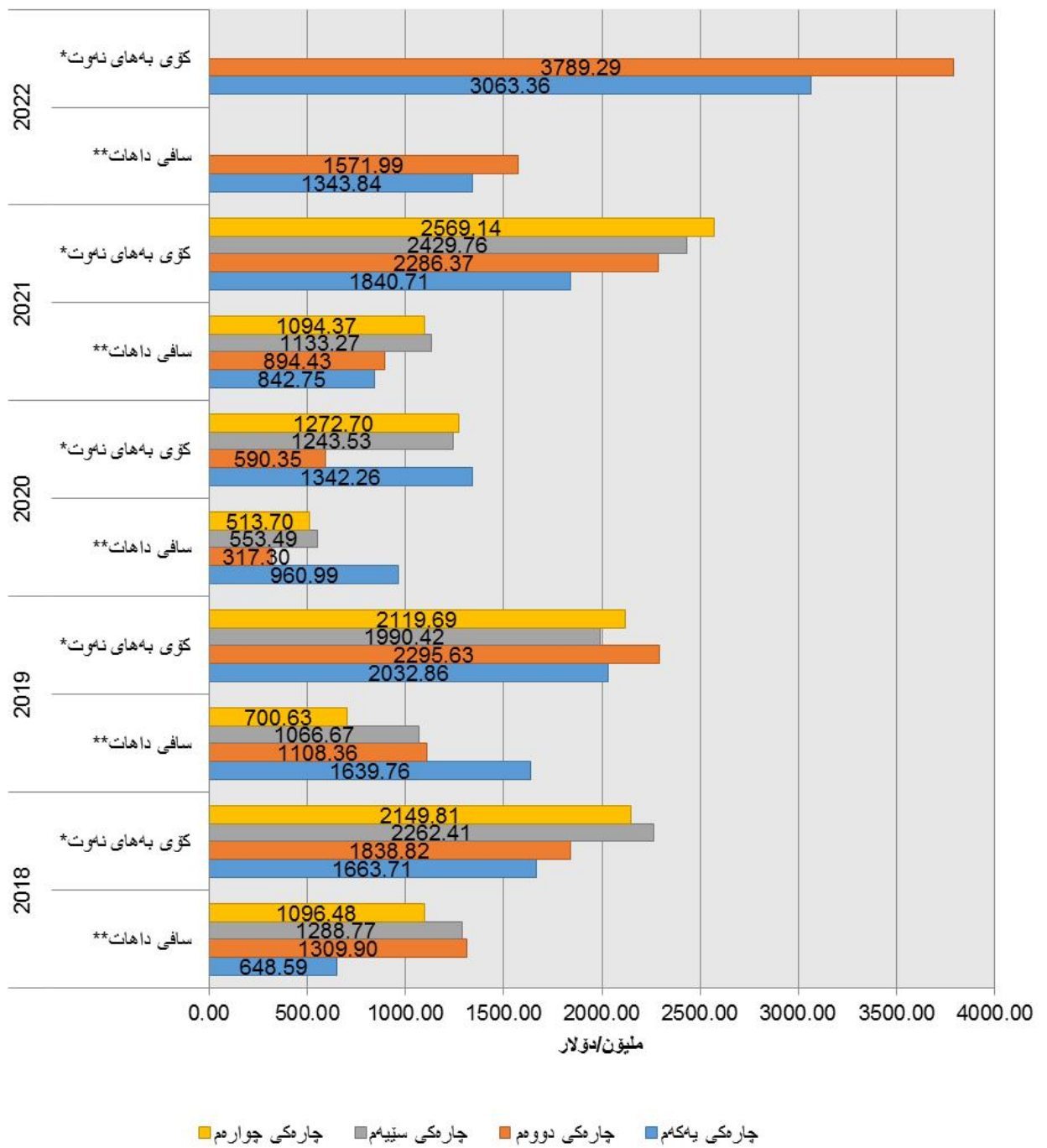
ھەرەوھا، لە 2021دا كۆى گشتى داھاتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان 9.125 مليار دۆلار بوو، بەلام تەنيا 3.122 مليار ھەك داھاتى پوخت لەلاينەن حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو وەرگىراو. لەو سالىدا سەروو 870 مليون دۆلار دراو بە كرىي گواستەنەو نەوت بە KPC (كۆمپانىياى بۆرى كوردستان)، 3.14 مليار دۆلار بە كۆمپانىياكانى بەرھەمھيئانى نەوت وھتد.

لێرەو و بەپپى گرافىكى يەكەم، يەكئىك لە ھۆكارەكانى كەمى داھات و زۆرىي خەرجى پىشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان، پەيوەندى بە دوو پەرسەو ھەبوو: كەمتر فرۆشتنى لە نرخی برىنت و كرىي گواستەنەو.

لەم دوو رووھشەو لە [سەرھەتاي سالى 2022و](#) گورانكارى كراو و بەشيكى كۆمپانىياكان پابەندكارون بە پيدانى كرىي گواستەنەو نەوت و، جياوازى نرخی برىنت و نەوتى فرۆشراوى ھەرئىمى كوردستان، كواليتى نەوتى تىكەلكراو لە بەندەرى جەيھان، كە پىشتەر تىچووى ھەموو ئەم جياوازيانە بەتەنيا لەسەر ھەرئىمى كوردستان بوو.

ئەم گورانكارىيانە جگە لە گەرانەو پەشيكى دىكەى داھات بۆ ھەرئىمى كوردستان، كۆمپانىيا نەوتىيەكان پابەند دەكات بە گرنگيدان بە ھەموو پەرسەكانى دىكەى پىشەسازى نەوت، نەوھكو تەنيا پەرسەى بەرھەمھيئان.

گرافىك 1: نيشاندەرى داھاتى گشتى و داھاتى گەراو نەوت بۆ حكومەتى ھەرئىمى كوردستان

*کۆی بههای نهوتی خاو و کۆندینسهیتی فرۆشراو (ههئاردهکراو له پڕی بۆری و فرۆشتنی ناوخۆ (دۆلار).

**سافی داهااتی وهگریراو له لیهن حکومهتی ههریمی کوردستان له ماوهی فرۆشتنی نهوت و چالکییه په یوه ندیدارهکاندا (دۆلار).

ههریمی کوردستان چه نیکی هه زانتر له نرخی برینت نهوته کهی ده فرۆشیت؟

نهوتی ههریمی کوردستان به هه زانتر له نهوتی برینت ده فرۆشیریت و جیاوازییه کهش ته نیا 2 بۆ 3 دۆلاریک نییه به لکوه به تیکرا له ماوهی رابردوودا به گشتی 12 دۆلار بووه. له ماوهی پینچ سالی رابردوودا زۆترین جیاوازی له چارهکی به کهمی 2020 دا بووه. که گه بشتووته ته 18.9 دۆلار، واته تیکرای نرخی برینت 50.5 دۆلار بووه، به لام نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به 31.5 دۆلار بووه. ههروهها، که مترین جیاوازی نیوان نرخی برینت و نرخی نهوتی ههریمی کوردستان له چارهکی چوارهمی 2018 دا بووه، که ته نیا 4.26 دۆلار بووه وهکو له گرافیکی دووهما هاتوووه.

خشتهی 1: تیکرای نرخی برینت، نرخی نهوتی فرۆشراوی ههریمی کوردستان به بۆری و به ناوخۆ 2018-2022

سال	چارهکی سال	تیکرای نرخی برینت بۆ بهرمیللیک رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به بۆری بۆ بهرمیللیک رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان بۆ ناوخۆ و پالانگه / بهرمیللیک رۆژانه
2018	چارهکی 1	66.953	54.817	52.412
2018	چارهکی 2	74.490	62.854	56.295
2018	چارهکی 3	75.477	63.098	67.734
2018	چارهکی 4	67.367	63.098	44.475
2019	چارهکی 1	63.270	51.807	45.923
2019	چارهکی 2	68.343	57.187	47.839
2019	چارهکی 3	61.860	49.41	44.338
2019	چارهکی 4	62.653	52.293	45.262
2020	چارهکی 1	50.527	31.596	51.151
2020	چارهکی 2	31.430	15.781	-
2020	چارهکی 3	42.720	31.669	-
2020	چارهکی 4	44.523	32.51	-
2021	چارهکی 1	60.567	48.961	59.474
2021	چارهکی 2	68.627	57.706	64.199
2021	چارهکی 3	73.003	62.868	49.845
2021	چارهکی 4	79.577	68.43	55.741
2022	چارهکی 1	98.960	86.73	84.23
2022	چارهکی 2	112.743	100.388	54.086
2022	چارهکی 3	99.227	-	-
2022	چارهکی 4	88.367	-	-

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتییهکان و بانکی جیهانی نرخی کالکان.

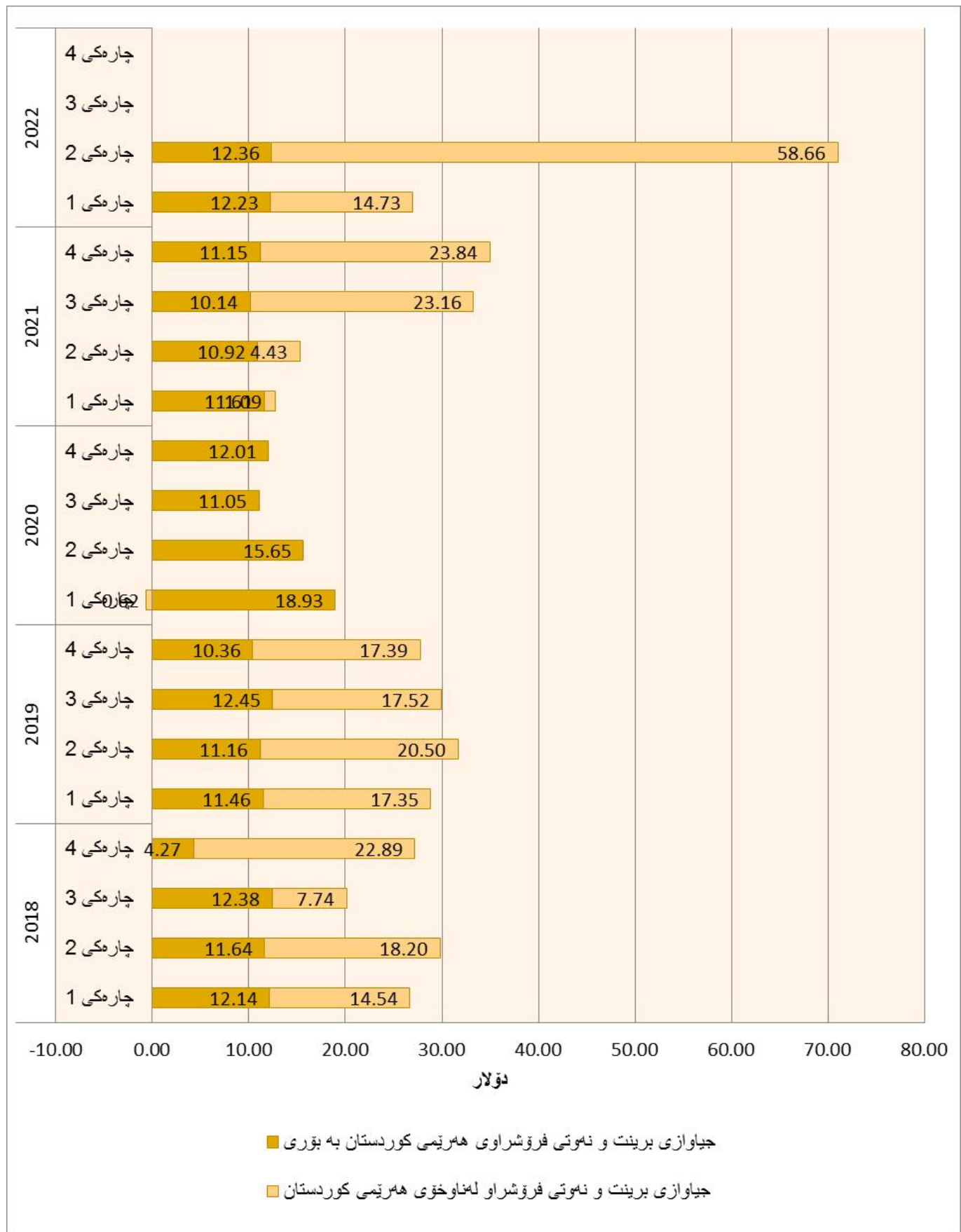
له راستیدا، جیاوازی نرخی برینت و نهوتی ههریمی کوردستان جگه له بابتهی کوالیتی نهوته کهی که ده بوايه چه ند دۆلاریک که متر له برینت بوايه، ده بوو هاوشیوه بوايه، به لام فشارهکانی به غدا و بپارهکانی وهزارهتی نهوتی عیراق و سۆمۆ بۆ کرینی نهوتی ههریمی کوردستان وایکردوووه که جیاوازییه که ئه وهنده زۆر بیت، که ئیستاش به هۆی سزاکانی سه ر روسیا و زۆربوونی نهوتی قاچاخ له بازاره

جيهاننيه كانيدا، به تىكرا باس له دابه زين به تىكرا بۇ 14 دۇلار و زياتر ده كرنت له نرخی برنت بۇ نيوهى دووهى 2022 (كه هيشتا داتاكانى بىلونه كراوه تهوه). ئەمەش واتە ئەگەر 2 دۇلارى ديكە به تىكرا دابه زىت، ئەوا له مانگىكدا زيانەكانى ده گاتە سهرووى 24 مليۇن دۇلار و له سالىكدا ده گاتە سهرووى 288 مليۇن دۇلار.

به پى داتا به رده سته كان، ئەم جياوازيه نىوان نرخی نهوتى برنت و نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان پيشتر له سهر حكومهتى هه رىمى كوردستان ئەژمارده كرا و به تهنيا له ئەوستوى ده گرت، به لام ئىستا ميكانيزمىك دانراوه بۇ نرخته كان كه نزيكه 10 دۇلار ده گه ريندرن ته وه بۇ جياوازي نرخته كه و كرئى گواستنه وه و جياوازي كواليتى نهوت. به شيوه يه ك " نرخی فروشراو له مانگىكدا يه كسانه به تىكراى نرخی بازاركه له لايهن حكومهتى هه رىمى كوردستان له به نده رى جه يهان ده فروشريت". ئەمەش پيشقه چوونىكى گه وره يه و برئكى ديكه له جياوازي نرخ و خه رجيه كانى گواستنه وه ده گه رينته وه كه پيشتر له سهر حكومهت بوو. ئەمه له نيوهى دووهى 2022 وه كه وتوه ته سهر كۆمپانياكان و له راپورتى دارايى و چالاكويه كانى چاره كى [سىنه مى كۆمپانياى فۆرزهدا له لاپه ره 3دا](#) هاتوه.

له روويه كى ديكه وه ئەوهى جىگه سهرنجه فروشتنى نهوته به نيوخۆ و پاللوگه نيوخۆبويه كان كه له گه ل نرخی برنت جياوازيه كى گه وره له و نرخش هه يه كه له رىگه فروشتن به بۆريه وه ده كرنت. بۇ نموونه له چاره كى دووهى 2022 دا جياوازيه كه ده گاتە 58.66 دۇلار!، له كاتىكدا نزمترین له چاره كى يه كه مى 2022 دا بووه كه به 0.62 دۇلار زياتر له نرخی برنت به نيوخۆ فروشراوه وه كو له گرافىكى خواره وه دا هاتوه.

گرافىك 2: ده رخرى جياوازي نرخی نهوتى فروشراوى هه رىمى كوردستان به برنت له رىگه بۆرى و به ناوخۆ

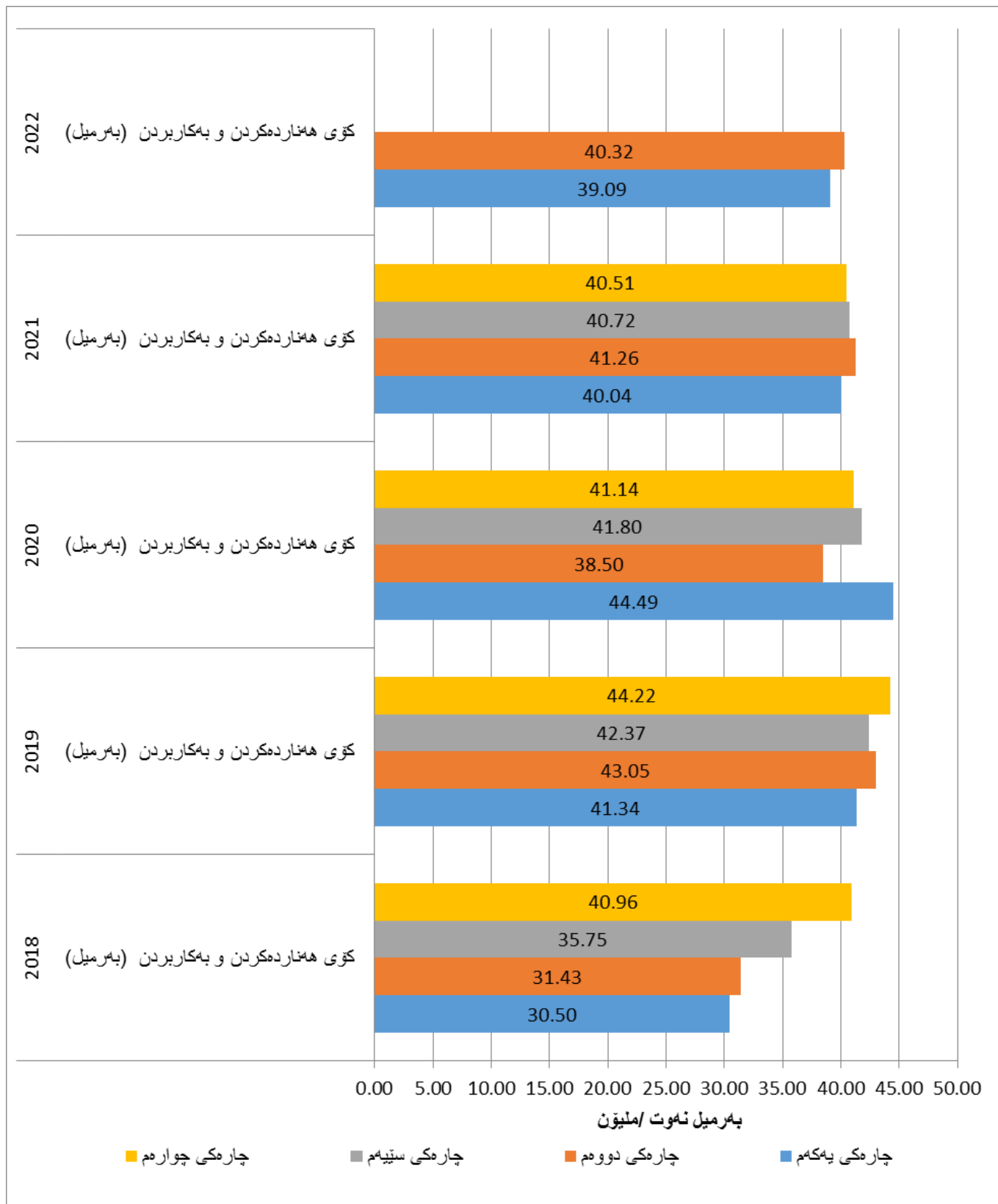

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیه‌کان و بانکی جیهانی نرخێ کاتلکان.

كۆي هەناردەكردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان چەند كەمىكردووھ؟

بەپپى داتا فەرمىيەكان لەماوھى سى مانگدا ولەماوھى پىنج سالى رابردوودا ھەرىمى كوردستان نىزىكەى 40 ملىون بەرمىل نەوتى ھەناردەكردووھ. بۇ نموونە لە چارەكى دووھى 2022دا 40.32 ملىون بەرمىل بەرھەمھىناوھ و ھەناردەى دەرەوھ و بازارەكانى نىوخۆ كراوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.44 ملىون بەرمىل بووھ و بە رۇژانەش دەگاتە نىزىكەى 420 ھەزار بەرمىل نەوت. لەكاتىكدا لە چارەكى يەكەمى 2021دا 41.26 ملىون بەرمىل نەوتى بەرھەمھىناوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.7 ملىون بەرمىل نەوت و، رۇژانە نىزىكەى 458 ھەزار بەرمىل نەوت. ئالزىرەوھ دەرەكەوئىت كەوا بەرھەمھىنانى نەوت لە ھەرىمى كوردستان كەمىكردووھ و بەو جىاوازىيەش بىت، رۇژانە نىزىكەى 38 ھەزار بەرمىل نەوت بەرھەمھىنان كەمىكردووھ، كە ئەمەش بە واتاى كەمكردنى ھەناردەكردن دىت وەكو لە گرافىكى خوارەوھدا كۆي ھەناردەكردن بۇ پىنج سالى خراوھتەرەو

گرافىك 3: نىشانەرى كۆي ھەناردەكردن و بەكاربردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان بەپپى چارەكى سالى لە 2018-2022

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیهکان و بانکی جیهانی نرخ کالاکان

سەرەپای ئالینگارییە بەردەوامەکانی حکومەتی ناوەندی و بەتایبەتیش بپاری دادگای بالای فیدرالی بۆ پیشەسازی هەریمی کوردستان لە شوباتی 2022دا و بەردەوامی مووشەکی میلیشیا و گرووپە نیوخۆییەکان لە عێراق و مووشەک و درۆنی ئێرانیش بۆ سەر پیشەسازی نەوت و گاز، لەسەر و هەمووشیانەوه ناکۆکیەکانی نیوان دوو پارتە سەرەکییەکی هەریمی کوردستان، لەسالی رابردوودا دوو هەنگاوی گەورە بە ئاراستەی گەرانەوهی داھاتیکی زیاتر بۆ حکومەت نراوه کە ئەوانیش خستنه ئەستۆی تیچوووی هەرزاتر فرۆشتنی نەوت و کرپی گواستنهوهی بۆ هەناردەکردن بۆ سەر کۆمپانیاکان بوون، بەلام ئەم هەنگاوانە ئەگەر بەرژەوهەندی کۆمپانیاکان و سیاسەتی چۆنیەتی پەرەپێدانی کێلگە نەوتییەکان و گەران و پشکنین بۆ کێلگە نەوتی نوێ و هەلکۆلینی بیرى نەوتی نوێ لەگەڵدا نەبێت، ئەوا ئاراستەییەکی خراب وەردەگریت و بری بەرھەمھێنان کەمدەکاتەوه و کۆمپانیاکان دەخاتە بەر مەترسی کشانەوه، چونکە گەورە کۆمپانیاکان بەدوای قازانجەوهن و دەچنە ئەو شوێنە قازانجیکی زۆر و سەر ئیشەییەکی کەمیان بۆ درووستدەکات.

هەلبەت بە گشتی دانانی ئەو میکانیزمە نوێیانە و بپارەکانی حکومەت و وەزارەتی سامانە سرووشتییەکان چ لەرووی خستنه ئەستۆی بەشیک لە خەرجییەکان بۆ سەر کۆمپانیاکان و بپاری پابەندکردنیان بە نەسووتاندنی گاز و بەرھەمھێنانی، وایکردوو هەنگاوهکان روو لە بوژاندنەوه بێت.

ئەو جیاوازییە لە نرخى نەوتی هەریمی کوردستان بۆ برینت هەبە، بەشیکى گەورەى پەيوەندی بە ناکۆکییەکانی هەولێر و بەغدا لەسەر ئەم پرسەوه هەبە، کە ئیستا هیواپەک هەبە بۆ دەرکردنی یاسای نەوت و گاز و چاوەرواندەکریت ئەگەر بگەنە رێککەوتن، ئەم جیاوازی نرخەش کەمبیتەوه، چونکە کوالیتی نەوتی هەریمی کوردستان لەچا و برینت و بگرە نەوتی خاوی بەسەر زۆرە، بەتایبەتیش لەرووی چرپی (API) و پیکھاتەى ماددەى سولفەرەوه.

هەرۆهە، لە داتاكانی نەوتەوه کە جیکەى سەرنجراکیشانە فرۆشتنی نەوت بە نیوخۆ کە جیاوازییەکی سەرنجراکیشە بەتایبەتیش لە چارەکی دووھمی 2022دا، کە جیاوازییەکە لەگەڵ برینت دەگاتە 58 دۆلار، بەلام لە چارەکی یەکەمی 2020دا، بەنرخیکی سەر و برینت فرۆشراوه!

لە کۆتاییدا، ئەم گۆرانکارییە ریشەییانەى سیکتەری نەوت و پالپشتی و داواکردنی حکومەتی هەریمی کوردستان لە کۆمپانیاکان بۆ پەرەپێدانی کێلگەکان و هەلکۆلینی بیرى نوێ وادەکات کارکردن لەگەڵ کۆمپانیاکان قورستر بکات، بەلام کاریگەری گەورەى لەسەر دانوستاندنەکان لەگەڵ بەغدا دەبێت، دیارە ئەگەر بەغداش مەبەستی بێت هەولەکانی چارەسەرکردنی ئەم پرسە بباتە قوناخیکی نوێوه.

سەرچاوه

کوردستان، حکومەتی هەریمی. *داتى كراوه/راپۆرتەکانى ديلۆپى ت. 2022*.
(<https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/>) (accessed 1 19, 2022).

[/https://gov.krd/information-and-services/open-data](https://gov.krd/information-and-services/open-data) [1]